

NOAH – for dyrs rettigheter  
Dronningens gate 13  
0152 Oslo

Oslo, 13. april 2022

## **Innspill til ny folkehelsemelding**

NOAH - for dyrs rettigheter takker for mulighet til å komme med innspill til ny folkehelsemelding. NOAH er Norges største dyrerettighetsorganisasjon og har over 16 000 medlemmer. Vi arbeider for å øke respekten, toleransen og hensyn til alle dyr i politikken og befolkningen for øvrig, og vektlegger viktigheten av et mer bærekraftig matsystem som tar hensyn til miljø, naturmangfold, dyr og helse.

Vårt matforbruk har konsekvenser for vårt felles livsgrunnlag, egen helse, og våre medskapninger. En ny folkehelsemelding bør adressere problemene knyttet til dagens kosthold, og se på hvilke tiltak og virkemidler som kan forebygge sykdommer og samtidig bidra til et mer bærekraftig matforbruk.

Myndigheter i Norge og internasjonalt oppfordrer til redusert kjøttforbruk og et mer plantebasert kosthold. Det er bred faglig enighet om at et mer plantebasert kosthold (kosthold med lavere andel kjøtt og fete meieriprodukter, og med større andel av matvarer fra planteriket som fullkorn, grønnsaker, frukt, nøtter og belgvekster) er mer helsefremmende enn et typisk vestlig kosthold. Helsedirektoratet har anerkjent at riktig sammensatt vegetarkost er helsefremmende og velegnet i alle livets faser. Kostråd nummer en i kunnskapsgrunnlaget til de norske offentlige kostråd anbefaler et hovedsakelig plantebasert kosthold. Det er store helsegevinster ved å spise mye grønnsaker, frukt, bønner, linser, fullkornsprodukter og annen mat fra planteriket. Et plantebasert kosthold er forbundet med lavere risiko for blant annet høyt blodtrykk, overvekt, hjerte- og karsykdommer, diabetes og kreft. Et godt sammensatt plantebasert kosthold gir mye fiber, vitaminer, mineraler og sporstoffer.<sup>1</sup>

Flere land, bl.a. Danmark, Sverige, Storbritannia og Nederland, har valgt å innarbeide bærekraftshensyn i sine kostholdsråd. De nye danske kostrådene fra 2021 har endret anbefalingen om maks inntak av kjøtt fra 500 gram per uke, slik vi har i Norge, til maks 350 gram per uke – inkludert hvitt kjøtt. De anbefaler også inntak av minst 100 gram belgvekster om dagen. Det er

---

<sup>1</sup> [https://www.helsenorge.no/kosthold-og-ernaring/vegetarisk-kosthold/naringsrik-vegetarkost?fbclid=IwAR0wwDMZtksaOuxZfX\\_\\_HVrYEzBQ9qveNZyx2wK-nuMZt1mWAh8YgDgyIU](https://www.helsenorge.no/kosthold-og-ernaring/vegetarisk-kosthold/naringsrik-vegetarkost?fbclid=IwAR0wwDMZtksaOuxZfX__HVrYEzBQ9qveNZyx2wK-nuMZt1mWAh8YgDgyIU)

ingen grunner til at ikke Norge også burde inkludere bærekraft i sine kostholdsråd og endre anbefalingene deretter. Kostholdsendring mot mer plantebasert mat er et av de mest kostnadseffektive tiltakene for å redusere klimagassutslipp i Norge.<sup>2</sup> I motsetning til mange andre klimatiltak antas kostholdsendring mot mer vegetabilsk mat å kunne føre til kostnadsbesparelser i form av lavere utgifter til mat og lavere helseutgifter. I følge Helsedirektoratet vil en reduksjon i kjøttforbruket tilsvarende kostholdsrådene kunne gi besparelser på 30 mrd. kroner årlig i helseutgifter.<sup>3</sup>

Ifølge en omfattende matsystem-studie fra Universitetet i Oxford beslaglegger husdyrproduksjonen 83% av landbruksarealet i verden. Denne studien konstaterer at man ved å kutte animalske produkter fra kostholdet kan frigjøre 75% av verdens landbruksareal og fortsatt fø verdens.<sup>4</sup> Globalt er jordbruksareal en knapp ressurs som trues av global oppvarming, klimaendringer, befolkningsvekst og annen menneskelig aktivitet. Ved å produsere mest mulig mat direkte til menneskelig konsum, på en bærekraftig måte, vil vi sikre ikke bare global matsikkerhet, men samtidig redusere klimagassutslipp og frigjøre plass til vill natur. I Norge er vi avhengige av fôrimport for å opprettholde dagens høye kjøttproduksjon, denne importen bidrar til arealbruksendringer og tap av habitat for ville dyr i andre land. Mens førseddelen til norske melkekyr består av 18% importerte fôrråvarer, er tilsvarende tall for kylling hele 60% import.<sup>5</sup> Redusert kjøttforbruk vil også begrense antall dyr som må leve sine liv i stadig mer intensive driftssystemer som setter store begrensninger for dyrevelferd.

## 1. Hvordan kan erfaringer fra pandemien bidra til et bedre folkehelsearbeid?

Folkehelse og pandemirisiko er tett knyttet sammen. Global og nasjonal husdyrproduksjon er en viktig årsak til tap av natur og pandemirisiko, både direkte og indirekte. I følge naturpanelet IPBESs rapport om pandemirisiko er det svært viktig å redusere forbruket av kjøtt for å redusere risikoen for nye pandemier. De påpeker videre viktigheten av at nasjonale myndigheter gjennomfører politikk som bidrar til transformativ endring for å redusere forbruk av produkter som driver pandemirisiko – som kjøtt og andre produkter fra industrielt husdyrhold, palmeolje, eksotisk tre m.m.<sup>6</sup> Menneskers rovdrift på naturen, da særlig i form av ødeleggelse av natur og ville dyrs habitater, er blant de viktigste faktorene som fører til økt risiko for pandemier. Ifølge FNs miljøprogram (UNEP) øker forekomsten av sykdommer som smitter fra dyr til mennesker, zoonoser, i takt med ødeleggelsen av ville habitater gjennom menneskelig aktivitet.<sup>7</sup> Ofte er zoonoser koblet til intensive husdyrsystemer, ettersom disse systemene ofte består av flere genetisk like dyr, utsatt for kontinuerlig stress og i høy tetthet, som gjør dem spesielt «gunstige» for

---

<sup>2</sup> Miljødirektoratet. 2020. Klimakur 2030. Tiltak og virkemidler mot 2030. M-1625. <https://www.miljodirektoratet.no/globalassets/publikasjoner/m1625/m1625.pdf>

<sup>3</sup> Helsedirektoratet. 2016. Samfunnsgevinster av å følge Helsedirektoratets kostråd. IS-2451.

<sup>4</sup> Poore, J. & T. Nemecek. (2018). Reducing food's environmental impacts through producers and consumers. *Science* 360, 987–992. DOI: 10.1126/science.aag0216

<sup>5</sup> Animalia. 2021. <https://www.animalia.no/no/samfunn/kjottproduksjon/hva-spiser-husdyra/>

<sup>6</sup> IPBES. (2020). *Workshop Report on Biodiversity and Pandemics of the Intergovernmental Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*. Daszak, P., Amuasi, J., das Neves, C. G., Hayman, D., Kuiken, T., Roche, B., Zambrana-Torrel, C., Buss, P., Dundarova, H., Feferholtz, Y., Földvári, G., Igbino, E., Junglen, S., Liu, Q., Suzan, G., Uhart, M., Wannous, C., Woolaston, K., Mosig Reidl, P., O'Brien, K., Pascual, U., Stoett, P., Li, H., Ngo, H. T., IPBES secretariat, Bonn, Germany, DOI:10.5281/zenodo.4147317.

<sup>7</sup> UNEP. (3.3.2020). Coronavirus outbreak highlights need to address threats to ecosystems and wildlife. Hentet fra <https://www.unenvironment.org/news-and-stories/story/coronavirus-outbreak-highlights-need-address-threats-ecosystems-and-wildlife>

oppblomstring av sykdommer. For mange zoonoser fungerer husdyr som en «epidemiologisk bro» mellom ville og menneskelige infeksjoner.<sup>8</sup> Faktorer som øker risikoen for fremveksten av zoonoser er avskoging og andre arealbruksendringer, antibiotika-resistens, klimaendringer, ulovlig og uregulert handel med ville dyr, samt intensivt husdyrhold. Bevaring av vill natur, og beskyttelse av ville dyr, økosystemer, habitater og generelt biologisk mangfold er essensielt for å hindre fremveksten av zoonoser.

Koronakrisen, naturkrisen og klimakrisen er dermed tett knyttet sammen, og løsningen på én kan bidra til løsningen på alle. Vi er derfor nødt til å se på hvordan menneskelig aktivitet svekker planetens robusthet og hindrer bærekraftig utvikling, og innse hvordan vi må endre handlingsmønstre betraktelig for å få en levelig planet i fremtiden. En overgang til et mer plantebasert kosthold er en nødvendig del av denne endringen, og vil samtidig bidra til bedre folkehelse, både direkte og indirekte.

## **2. Hvordan kan statlige myndigheter, eventuelt i samspill med internasjonale aktører, kommuner, frivillige, ideelle eller private aktører, bidra til bedre folkehelse som samtidig forbedrer klimaet?**

Rapporten «Norske kostråd i et bærekraftsperspektiv» (2017) konstaterer at kjøtt- og meieriprodukter er en av de største kildene til mettet fett i det norske kostholdet.<sup>9</sup> I perioden 2010–2020 har fettinnholdet i kosten økt fra 35 til 37 prosent av energiinnholdet, og siden 2015 har innholdet av mettede fettsyrer ligget mellom 14 og 15 energiprosent, dette er vesentlig høyere enn anbefalt.<sup>10</sup> Å begrense inntaket av disse matvarene er dermed essensielt for å oppnå kostrådene – og redusere klimagassutslippene.

I Klimakur 2030 understreker Miljødirektoratet at tiltak for overgang fra kjøtt til plantebasert kosthold er det mest kostnadseffektive klimatiltaket i jordbruket.<sup>11</sup> I følge FN vil et balansert, bærekraftig og sunt kosthold ikke bare redusere utslippene direkte, det vil også kunne bidra til å redusere ødeleggelse av økosystemer, frigjøre areal til restaurering av natur og gjenopprettelse av skogareal. Valgmuligheter og informasjon løftes frem som et viktig virkemiddel for å for å legge til rette for at forbruker skal kunne ta sunne og bærekraftige matvalg.<sup>12</sup> I regjeringens klimaavtale med jordbruket slås det også fast at regjeringen skal arbeide med forbruksendringer som indirekte kan medføre reduksjoner i klimagassutslipp fra jordbrukssektoren – som endringer i matforbruk i henhold til kostrådene.<sup>13</sup>

### ***Offentlige kommunikasjonsstrategier***

---

<sup>8</sup> UNEP. (8.4.2020). Six nature facts related to coronaviruses. Hentet fra <https://www.unenvironment.org/news-and-stories/story/six-nature-facts-related-coronaviruses?fbclid=IwAR2o1iokYtrxw9B4T0A8oGPwbL1KbPLnvBUvDi5i1-R8oNi0r3Am8jMEgj0>

<sup>9</sup> Nasjonalt råd for ernæring. 2017. Bærekraftig kosthold – Vurdering av de norske kostrådene i et bærekraftperspektiv. IS-2678.

<sup>10</sup> Helsedirektoratet. 2021. Utviklingen i norsk kosthold 2021. IS-3020.

<sup>11</sup> Miljødirektoratet. 2020. Klimakur 2030. Tiltak og virkemidler mot 2030. M-1625. <https://www.miljodirektoratet.no/globalassets/publikasjoner/m1625/m1625.pdf>

<sup>12</sup> IPCC. 2022. Climate change 2022. Mitigation of climate change. Working group III contribution to the IPCC sixth assessment report (AR6)

<sup>13</sup> Intensjonsavtale mellom jordbruket og regjeringen om reduserte klimagassutslipp og økt opptak av karbon fra jordbruket 2021-2030. <https://www.regjeringen.no/contentassets/ada13c3d769a4c64a0784d0579c092f4/klimaavtale-i-jordbruket.pdf>

Det er behov for offentlig formidling om fordeler ved å spise mer plantebasert gjennom faktabaserte og konsistente kommunikasjonsstrategier. For at både produsenter og forbrukere skal kunne ta bevisste, kritiske valg må kunnskapsgrunnlaget om matproduksjon, matkvalitet og kobling mat, miljø og helse økes. Offentlig informasjon om mat i vid forstand må gjøres tilgjengelig for alle befolkningsgrupper.

Det burde også tilbys matlagingskurs med fokus på plantebasert mat for offentlige og private aktører og forbrukere. Praktiske ferdigheter i matlaging er viktig for å kunne lage sunn og næringsrik mat, i tillegg til økt kunnskap om hvilken mat som er sunn og bærekraftig. Offentlige og private institusjoner som barnehager, SFO, skoler, sykehjem, helseinstitusjoner, bedrifter og privatpersoner burde få tilbud om å lære seg å lage enkel, sunn og næringsrik plantebasert mat i tråd med kostholdsrådene.

### ***Opplysningskontor for sunn og bærekraftig mat***

Det må utredes hvordan vi kan få på plass et statlig, faglig forankret opplysningskontor for sunn og bærekraftig mat. Per i dag er det Opplysningskontorene for egg og kjøtt (OEK) og Opplysningskontoret for meieriprodukter som gjennom en statlig ordning har størst midler til å drive opplysningsinformasjon/reklame om mat til den norske befolkning. Dette bør rettes på gjennom ettersyn av opplysningskontorenes midler og virksomhet, slik at ordningen i stedet reflekterer behovet for kostholdsending mot mer plantebasert mat, gjerne gjennom et næringsuavhengig opplysningskontor for mat og helse, som også kan formidle opplysning om matens påvirkning på helse, dyr og miljø i sin informasjon. Opplysningskontorene har som formål å opprettholde eller øke forbruket av kjøtt, egg og meieriprodukter i befolkningen, og er et eksempel på tiltak fra myndighetene som er i strid med helse- og miljøpolitiske målsettinger.

### ***Bærekraftig mat i skolen – undervisning og skolemåltid***

Grunnlaget for å kunne ta bevisste matvalg må legges i tidlig alder gjennom undervisning i skolen. Informasjon om matproduksjon, bærekraft, helse og dyrevelferd burde være en naturlig del av undervisningen i faget Mat og helse på Norges skoler, slik at barn og unge får større mulighet til å ta bevisste valg om hvilken mat de ønsker å spise. I dag er det næringsaktører innen kjøttindustrien (Opplysningskontoret for egg og kjøtt) som står for læreverket i skolen - hvilket strider mot prinsipper om at kommersielle aktører ikke skal ha tilgang til å systematisk fremme sin virksomhet innen skolen. Barns læring om mat må tas på alvor, og ikke overlates til næringsaktører med kommersielle interesser. Som et minimum må læreverk være utformet av nøytrale aktører, og informere om de problematiske sidene ved animalsk baserte matvarer. God informasjon om hvordan sette sammen et næringsrikt kosthold uten animalske matvarer er spesielt viktig.

Nå som flere politiske partier har et ønske om å innføre et gratis skolemåltid i den norske skolen, slik de allerede har i bl.a. Sverige og Finland, er det viktig å presisere at et slikt tilbud bør være mest mulig inkluderende og bærekraftig. Plantebasert mat kan spises av alle, uavhengig av religiøse overbevisninger, og er samtidig både helsefremmende og bærekraftig. Et gratis, vegetarisk skolemåltid sikrer et næringsrikt måltid i løpet av skoledagen og reduserer ulikhet, og vil dermed være et viktig folkehelseiltak om det gjennomføres på en god måte.

### ***Miljømerking av matvarer***

Miljømerking av matvarer kan være et viktig virkemiddel for å nå ut til forbruker med nøytral informasjon om hvordan maten vi spiser påvirker verden rundt oss. I dag er det mange forbrukere som er «bærekraftforvirret», og mangler kunnskap om hvilken mat som har lavest miljøpåvirkning. En slik merking kan være i form av en «produksjonsdeklarasjon» - lik dagens næringsdeklarasjon som finnes på matvarer, hvor man blir opplyst om bl.a. klimagassutslipp og ressursbruk, i tillegg til objektiv tilleggsinformasjon om produksjonsform for dyrene (informasjon om hvor stort areal dyret har levd på, om de har stått innendørs hele livet, bedøvelses- og avlivingsmetode osv), med hjemmel i Matloven. En slik miljømerking av matvarer vil også kunne bidra til å dulte produsenter i en mer bærekraftig retning. Dette innebærer imidlertid ikke «dyrevelferdsmerking» som fungerer som godkjenningstempel for noe vi burde spise mindre av.

### ***Plantebasert mat i offentlige anskaffelser***

Ikke minst bør det være krav om økt andel plantebasert mat i offentlig anskaffelser. Et større tilbud av plantebasert mat kan gjøre overgangen fra kjøttbaserte retter til plantebaserte lettere for forbrukerne, særlig dersom det tilbys som et alternativ i alle sammenhenger. Dette støtter også opp om matmangfold og valgfrihet.

### **3. Hvordan kan det offentlige stimulere til innovative løsninger som kan bidra til å løse utfordringene innenfor folkehelseområdet og samtidig gi verdiskaping i norsk økonomi?**

For at norske bønder og næringsaktører i matbransjen skal kunne satse på plantebasert produksjon og produktutvikling er det avgjørende at tilskuddene over jordbruksavtalen vris over fra husdyrproduksjon til planteproduksjon. I følge OECD så er det ingen som subsidierer landbruket sitt så mye som i Norge, og husdyrsektoren får 96% av subsidiene. I Klimakur 2030 kom det frem at 14% av norske bønder allerede kunne tenke seg å legge om fra produksjon av fôr eller husdyrhold til å produsere matvekster, dette må muliggjøres og oppmuntres. Pristilskudd, direktetilskudd og andre produksjonstilskudd må gjennomgås med sikte på å redusere tilskudd til den animalske produksjon, og øke insentiver til plantebasert matproduksjon direkte til mennesker.

Samtidig må norske myndigheter prioritere økonomiske midler til forskning, utvikling og innovasjon av nye plantebaserte matprodukter gjennom å øke forskningsmidlene over jordbruksavtalen, og prioritere investeringsmidlene (IBU) særlig i retning tiltak som stimulerer til økt produksjon av matvekster. Det er også nødvendig å etablere støtte- og kompensasjonsordninger for de som ønsker å legge om produksjonen fra husdyr til matvekster, gjennom for eksempel en risikoavlastningsordning for gårder som ønsker å teste ut planteproduksjon, i form av en statlig støtteordning hvor prinsippet er å gi investerings- og driftsstøtte til pilotgårder over en viss periode.

### **4. Hvordan bør avgifter brukes innen folkehelsefeltet?**

Økonomiske virkemidler er avgjørende for å nå målsettinger innenfor folkehelsearbeidet. Moms på frukt, grønt og vegetariske ferdigprodukter bør fjernes, mens moms på matvarer vi burde spise mindre av, som kjøtt og meieriprodukter, bør økes. Dette vil mest sannsynlig føre til at forbruket

går ned på grunn av negativ priselastisitet. En prisøkning på husdyrprodukter vil særlig ramme den delen av befolkningen som har dårligst råd, men dersom høyere priser her kombineres med lavere priser på alternative matvarer som grønnsaker og kjøtterstatningsprodukter, vil dette kunne motvirke denne negative fordelingseffekten av tiltaket og redusere dagens klasseskille på sunn mat.

NOAH mener det er på høy tid at arbeidet for kostholdsendring mot et mer plantebasert matforbruk trappes opp for å nå både helse- og miljøpolitiske målsettinger. NOAH mener at de foreslåtte tiltakene vil bidra til å fremme et sunt og variert kosthold i befolkningen, hvor det legges til rette for å følge anbefalinger fra helse- og miljømyndighetene om en overgang til et mer plantebasert kosthold.

Med vennlig hilsen

NOAH – for dyrs rettigheter

Siri Martinsen, veterinær og leder

Kaisa Sogge-Hautala, fagansvarlig landbruk og bærekraft i NOAH